

H

istoriografija na prostoru bivše Jugoslavije dosad se uglavnom fokusirala na "Ciglanu" kao najozloglašeniji među jasenovačkim logorima iz kojeg je 22. travnja 1945. izведен probor logora. Dana 2. svibnja 1945. postrojbe Jugoslavenske armije zauzele su to područje. Ipak, logor se poslije tога datuma spominje sporadično, fragmentarno i nesustavno. Dosadašnji izvori o tome svode se ponajviše na kratka usmena svjedočanstva koja do sada nisu bila potkrijepljena nikakvim izvornim dokumentima. U proteklom gotovo sedamdeset godina nije bilo ozbiljnijeg i temeljitijeg pokušaja istraživanja poratnog logora u Jasenovcu. Cilj ovog rada je osvrnuti se na dosadašnja istraživanja, svjedočanstva i dokumente koji govore o poslijeratnom logoru u Jasenovcu te ih upotpuniti dosad pronadenim arhivskim izvorima koji potvrđuju da je na jasenovačkom području nakon Drugoga svjetskog rata djelovao sustav zarobljeničkih logora. Među dokumentima iz Državnog arhiva u Sisku naročitu pažnju izaziva zapisnik koji otkriva identitet "upravnika zatočenika u Jasenovcu" i koji stoga dovodi u sumnju točnost pojedinih navoda Mirka Šimunjaka na čijem se svjedočanstvu ponajviše zasniva teza o tzv. "radnoj grupi Jasenovac".

Ovim rečenicama povjesničari Stipo Pilić i Blanka Matković uvode čitatele u njihov izvorni znanstveni rad pod naslovom "Poslijeratni zarobljenički logor Jasenovac prema svjedočanstvima i novim arhivskim izvorima", koji je nedavno objavljen u "Radovima" Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. Već iz samog naslova, ali i iz uvodnih rečenica, jasno se može zaključiti kako su se autori uhvatili ukošac s jednom od najkontroverznijih domaćih historiografskih tema, o tome je li ustaški koncentracijski logor u Jasenovcu koristila nova partizanska, komunistička vlast i nakon završetka rata u svibnju 1945. godine. O tome se već godinama raspravlja, javljali su se pojedinci svjedoci, povremeno se pisalo, površno uglavnom, ali nitko se dosad nesustavno nije pozabavio ovom itekako intrigantnom i jako važnom temom koja je godinama predmet političkih manipulacija i sustavnih prešćivanja.

Tko je Anatolij Avramov?

U čemu je osnovni problem? Dosad je svojevrstan monopol na istraživanje Jasenovca imao Slavko Goldstein, čiji se utjecaj prelijevao i na samu Javnu ustanovu Spomen-područje Jasenovac, gdje se izrijekom godinama odbacuje bilo kakva pomisao da su komunističke vlasti i nakon završetka rata koristile ustaški logor za svoje zarobljenike, a još manje da je tamo nakon rata moglo opet biti likvidacija. Goldstein, naime, godinama objašnjava kako je ustaški logor bio u potpunosti srušen i kako je od ljeta 1945. na raščišćavanju i sanaciji toga područja radio nekoliko grupa njemačkih i hrvatskih zatočenika. Goldstein zastupa tezu o tome kako su u Jasenovac dolazile radne grupe iz drugih kaznenih zavoda i ondje radile. Posebno izdvaja jednu od tih grupa koja se u Jasenovcu zadržala gotovo dvije godine i navodno se službeno zvala "Zavod za prisilni rad Sisak - radna grupa Jasenovac". Svoje tvrdnje temelji na izjavama desetak bivših zatočenika, tadašnjih mještana Jasenovca i pripadnika tadašnjih vlasti. Na pitanje je li poslije rata u Jasenovcu bilo kakvih likvidacija ili masovnih smaknuća, Goldstein uvijek odgovara niječno, osim što to

**POVJESNIČARI STIPO PILIĆ I BLANKA MATKOVIĆ "RADOVIMA"
ZAVODA ZA POVJESNE ZNANOSTI HAZU U ZADRU TVRDE:**

Jasenovac je i poslije rata bio logor, a vjerojatno i stratište!

Nakon ovog rada više ništa ne može biti isto u povijesnim raspravama o Jasenovcu, piše Zvonimir Despot

U proteklom gotovo 70 godina nije bilo ozbiljnijeg i temeljitijeg pokušaja istraživanja poratnog logora u Jasenovcu

• Povjesničari Pilić i Matković ne pokušavaju minorizirati žrtve ustaškog logora

Slavko Goldstein odbacuje bilo kakva pomisao da su komunisti nakon završetka rata koristili ustaški logor za zarobljenike, a još manje da je tamo nakon rata moglo opet biti likvidacija

priznaje u slučaju jedne grupe zatočenika pogubljene u proljeće 1945. dva desetaka kilometara dalje od Jasenovca, uzvodno od Save. Goldstein dalje tvrdi da je u ljetu 1945. u Sisku osnovan zarobljenički logor Viktorovac koji je iste godine preimenovan u kažnjenički logor pod nazivom "Zavod za prisilni rad Sisak" i u kojem je bilo između 3500 i 4000 zatočenika. Navodno je iz njega u jesen 1945. oko 600 zatočenika upućeno u Jasenovac kao skupina poznata pod nazivom "Zavod za prisilni rad Sisak - Radna grupa Jasenovac". Upravnik te grupe od travnja 1946. do svibnja 1947. bio je potporučnik Ozne Mirko Šimunjak čije je svjedočanstvo zabilježeno 2000. i 2002. i on je glavni Goldsteinov svjedok koji bi trebao potuprijeti njegove teze. Tako se tvrdi da su grupu činili osuđeni pripadnici Hrvatskih oružanih snaga smješteni u zgradama bivše šumarije koja je bila

Spomen-park
Jasenovac i
Slavko Goldstein
brane tezu o
postojanju dviju tzv.
Radnih skupina
Jasenovac

okružena bodljikavom žicom, a koje su čuvali stražari KNOJ-a. Oni su navodno raščišćavali zid bivšeg logora, vadili ciglu, obnavljali popaljene i srušene kuće, popravljali i gradili nove ceste te radili na šumskim poslovima. Radilo se šest dana u tjednu od 7 do 19 sati s jednosatnom ili dvosatnom pauzom za ručak. Dobivali su tri obroka dnevno, i to doručak i večeru u smještajnom prostoru, a ručak na radilištu. Prema Šimunjakovim navodima, ova je grupa doista bila radna i zatočenici nisu ubijani, iako je otkriveno i nekoliko pripadnika Ustaške obrane, koji su djelovali za rata i u logoru Jasenovac. Oni su navodno predani nadležnim vlastima i sudovima. Grupa je navodno prestala postojati 1947. kada je prestala potreba za radovima na području logora u Jasenovcu. Goldstein takođe ističe da se "ni u jednom iskazu jasenovačkih mještana ne spominje ubijanje zarobljenika, čak ni u prvim poslijeratnim tjednima", te da se "nikakva veća kolona zarobljenika s Križnog puta nije zadržavala u Jasenovcu niti se u iskazima mještana ne spominje da je prolazila kroz mjesto, ali se u većini svjedočenja spominje likvidacija jedne kolone s Križnog puta potkraj svibnja ili početkom lipnja 1945. pokraj sela Trebež, pored ušća istoimene rijeke u Savu, petnaestak kilometara uzvodno od Jasenovca." Autori ovog znanstvenog rada, na gotovo 90 stranica, nisu se samo oslonili na dosad poznatu literaturu, svjedočeku, nego su u prvom redu zagreblju u arhive, ponajprije u Državni arhiv u Sisku, odakle su dosli ključni dokumenti, a djelomično i u Hrvatski državni arhiv u Zagrebu. Rad je vrlo iscrpan, temeljni, bez ideologije, pristranoći, dnevne politike, nego samo suhoparni podaci koji najbolje govore o temi. Autori su se prvo na početku pozabavili uopće Jasenovcem kao mjestom i njegovom prošlosti, kao i širim područjem, pri čemu je dosta prostora uzelio raščlanjivanje političkih dogadaja između dva svjetska rata, pa sve do osnivanja ustaškog logora 1941. godine. Zatim

čitamo o dosadašnjim istraživanjima, iskazima i svjedočanstvima o poslijeratnom logoru u Jasenovcu, zatim raspravljuju o tezama je li ondje postojala samo radna grupa ili logor Jasenovac, a jedno od ključnih poglavljaja jest ono pod naslovom "Logoram Jasenovac upravljao je 1946. Anatolij Avramov", u kojem autori donose: "O djelovanju logora Jasenovac tijekom 1946. sačuvao se dovoljan broj dokumenata koji potvrđuju postojanje tog logora, te nam otkrivaju pojedine detalje o tamošnjim zatočenicima i identitet njegovog upravitelja". Slijedi poglavje "Otpuštanje dijela jasenovačkih zarobljenika tijekom 1947. godine", zatim "Poslijeratna stratišta i grobišta na jasenovačkom području", i na kraju "Poslijeratna istraživanja ratnih žrtava Jasenovca".

Sve žrtve zaslужuju poštovanje

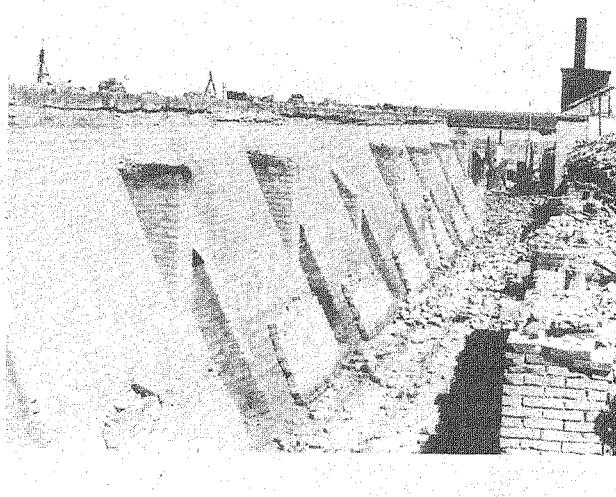
Umjesto prepričavanja, najbolje je citirati što autori pišu u zaključku svoga rada:

"Pronađeni dokumenti dovode u sumnju mnoge navode dvaju ključnih svjedoka na kojima se temelji "službena" teza o tzv. "Radnoj grupi Jasenovac". S obzirom na to da nas Goldstein navodi na zaključak o njezinom neupitnom postojanju, i to na temelju izjave jedne jedine osobe Mirka Šimunjaka, navodnog upravitelja te skupine, postavlja se pitanje tko je poručnik Anatolij Avramov koji se u dokumentima, sačuvanim u Državnom arhivu u Sisku, spominje kao "upravnik zatočenika u Jasenovcu", i to upravo u ljetu 1946. kada je, prema Goldsteinu, navodnom Radnom grupom Jasenovac upravljao Šimunjak. Stoviše, prema navodima SP Jasenovac, u Jasenovcu su nakon Drugoga svjetskog rata djelovali dvije "radne grupe": "Radna grupa Jasenovac I" pod zapovjedništvom Save Šakana od jeseni 1945. do travnja 1946. te "Radna grupa Jasenovac II" pod zapovjedništvom Mirka Šimunjaka od travnja 1946. do jeseni 1947. S obzirom na to da su, prema navodima iste ustanove, "prvi ratni zarobljenici koji su

Je li ustaški koncentracijski logor u Jasenovcu nova partizanska, komunistička vlast koristila i nakon svibnja 1945.?

već u svibnju 1945. radili na deminiranju logorskog zida i mesta Jasenovac bili smješteni u šupama nekadašnjeg ustaškog magazina hrane nasuprot školi u mjestu Jasenovac", također se postavlja pitanje tko je zapovijedao "Radnom grupom Jasenovac 0" (od svibnja do jeseni 1945.). Također se treba upitati je li Anatolij Avramov, upravnik logora Jasenovac, ustvari zapovijedao "Radnom grupom Jasenovac IIb" u isto vrijeme kad je "Jasenovac IIa" zapovijedao krunski svjedok Šimunjak koji o suborcu Avramovu nije rekao ni riječi, no još bi značajnije bilo objasniti zbog čega spomenuti nazivi poznati Slavku Goldsteinu i SP Jasenovac nisu bili poznati tadašnjim jugoslavenskim vlastima. Neshvatljivo je da Goldstein i SP Jasenovac uporno brane tezu o tzv. Radnoj skupini Jasenovac iako se takva skupina u dokumentima uopće ne spominje. Stoviše, u slučaju Đure Lavrnje ističe se da je on upućen 24. VI. 1946. "prema naredjenju odjela unutrašnjih poslova pri Okružnom NO-u Banija u Kazneni zavod Jasenovac na izdržavanje kazne" te da je "kaznu izdržavao od 24. VI. 1946. do 28. VIII. 1946. kao radnik u Zavodu za prisilni rad Jasenovac". U Zapisku o saslušanju Ivana Križanovića od 19. studenog 1946., koji je "pobjegao iz Zavoda za prisilni rad u Sisku", izričito se spominje "logor Jasenovac". Unatoč Goldsteinovim navodima da "tvrdnja da za razliku od drugih logora smrti logor Jasenovac 1945. nije bio zatvoren i da su ga nekoliko godina nakon Drugog svjetskog rata komunističke vlasti koristile u kaznene svrhe, naprsto nije istina" te da je "poslijeratni logor Jasenovac izmišljen tek nedavno, premda o tome nema trag u dokumentima ni u svjedočenjima preživjelih logoraša", njegove tvrdnje nedvojbeno demantiraju dokumenti Okružnog suda u Sisku i Udbe za okrug Baniju. Na temelju dostupnih dokumenata moguće je sa sigurnošću utvrditi da je na jasenovačkom području nakon završetka Drugoga svjetskog rata postojao sustav zarobljeničkih logora, a kasnije i Kazneni zavod/Zavod za prisilni rad, te su opravdane sumnje da su ondje uistinu počinjene i likvidacije. O broju žrtava i ostalim detaljima nemoguće je govoriti bez daljnjih istraživanja, a ona su svakako dobrodošla i stoviše neophodna. Završimo razmišljanjem Slavku Goldsteina: "Kad se jednom Jasenovcem prestane manipulirati i kad se bude poštovala samo istina, to će postati povijest, koja više neće opterećivati ni javni život ni politiku. Najmanje će opterećivati Drugu Hrvatsku, koja je na raznim područjima već potvrdila da manipulacije smatra svojim neprijateljem, a istinu saveznikom."

Nakon ovog rada više ništa ne može biti isto u pogledu teme o Jasenovcu. Ovdje se ne radi o minoriziranju žrtava ustaškog logora. Ovdje se isključivo radi o tome da se razluče povjesne činjenice od ideoloških i političkih manipulacija, što je najbolji način i da se oda prijet žrtvama s bilo koje strane. Jer svaka žrtva zaslужuje poštovanje, a najbolje što se u tom smjeru može dati jest inzistiranje na suočavanju s istinom. Istina, ovo nije završetak istraživanja, jer autori sami navode na više mjesta da predstaje daljnja istraživanja. No ovo je kotač koji je omogućio daljnji hod u istraživanjima i koji više nitko ne može zaustaviti.

• Zatvoreni u Jasenovcu nakon svibnja 1945. godine navodno su raščišćavali zidove bivšeg logora, vadili ciglu, obnavljali popaljene i srušene kuće, popravljali i gradili nove ceste te radili na šumskim poslovima